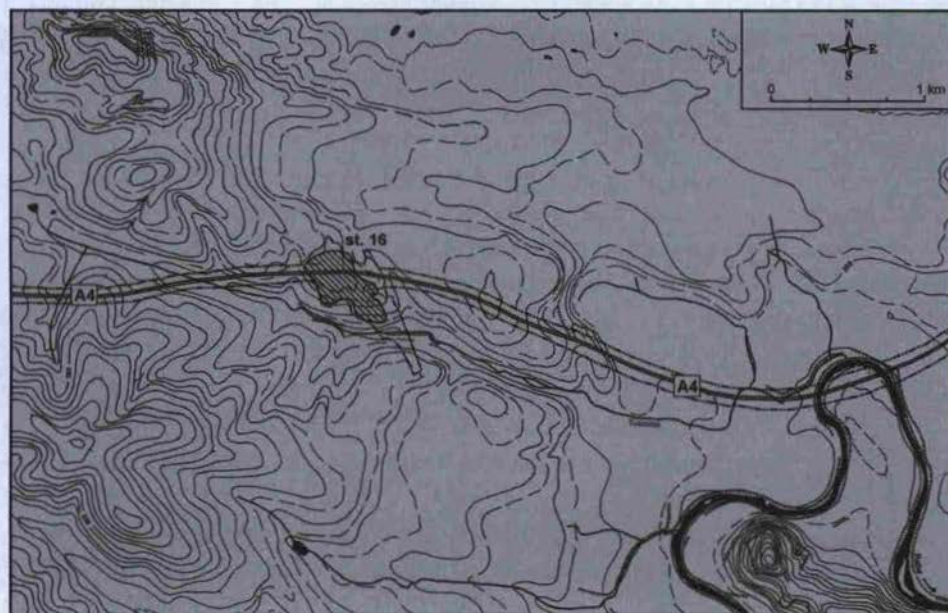

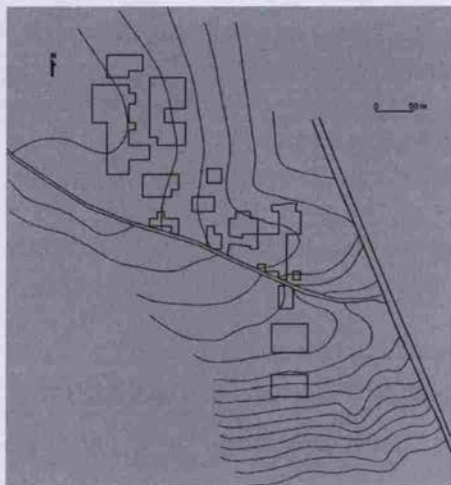
Piotr Włodarczak

Badania wykopaliskowe prowadzone w latach 2001–2003 na stanowisku 16 w Targowisku, gm. Kłaj, pow. Wieliczka, woj. małopolskie

Ratownicze badania wykopaliskowe na trasie autostrady A-4 prowadzone są na stanowisku 16 w Targowisku od 2000 roku (A. Czekaj-Zastawny i in. 2003). Poprzedzone zostały kilkukrotnymi prospekcjami powierzchniowymi oraz wykopaliskami sondażowymi. Na ich podstawie określono, że powierzchnia stanowiska przekracza 10 hektarów (ryc. 1). Jest więc ono największym — pod względem obszaru — stanowiskiem na badanym obecnie odcinku przyszłej autostrady pomiędzy Wieliczką a Bochnią. Lokalizacja przyszłej inwestycji sprawia, iż badaniami ratowniczymi objęty zostanie niemal

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska 16 w Targowisku, gm. Kłaj, pow. Bochnia, woj. małopolskie.
Rys. E. Włodarczak

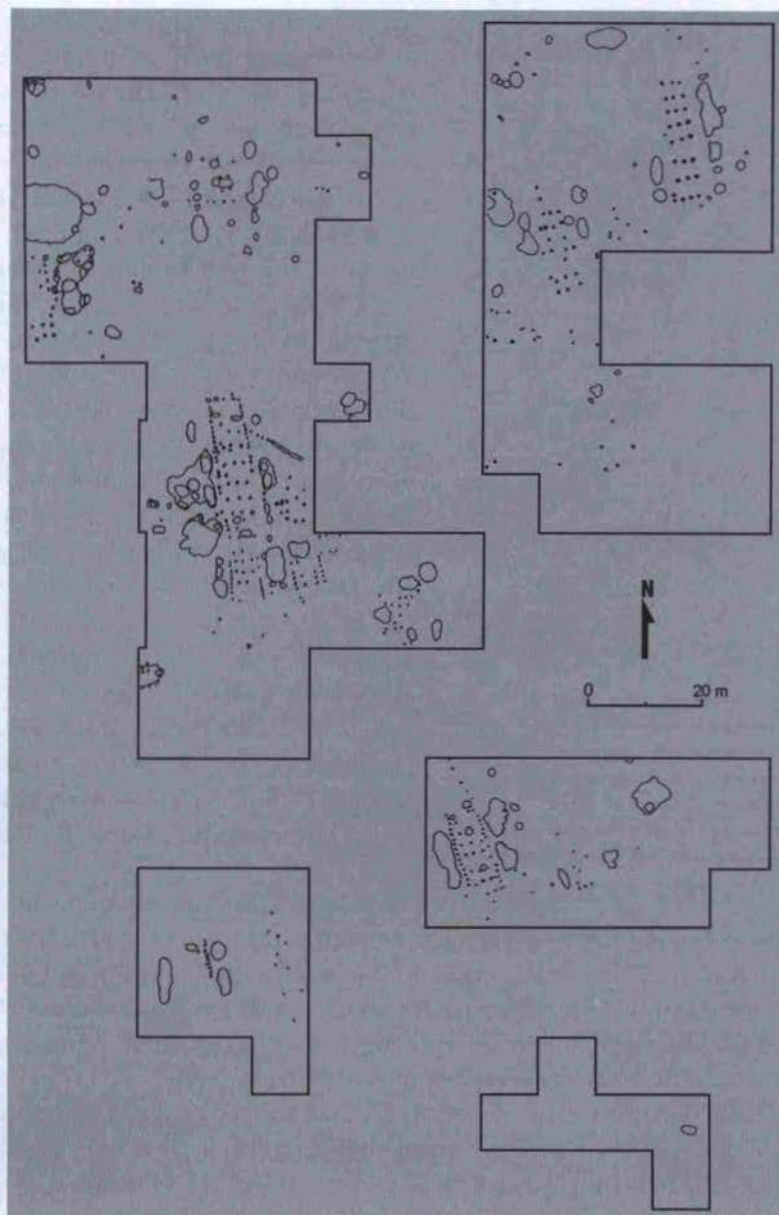
Ryc. 2. Targowisko, gm. Kłaj, stan. 16.
Lokalizacja wykopów z lat 2000–2003
(do lipca 2003 roku). Rys. E. Włodarczak

cały jego obszar. Wykopaliska prowadzone są tu przez cztery ekipy, kierowane przez: (1) Jarosława M. Czubaka i Bohdana Chmielewskiego, (2) Katarzynę Łach, (3) Piotra Olejarczyka oraz (4) Bogusława Roczkalskiego i Piotra Włodarczaka. Do chwili obecnej (lato 2003) przebadano teren o wielkości około 2 hektarów (ryc. 2), a więc jeszcze stosunkowo niedużą część całkowitej powierzchni stanowiska. Odkryto ślady osadnictwa wczesno- i środkowo-neolitycznego, z wczesnego okresu epoki brązu oraz z okresu wczesnośredniowiecznego.

Stanowisko 16 w Targowisku położone jest na rozległym wzgórzu lessowym, ciągnącym się z zachodu na wschód bezpośrednio ponad doliną Tusznicy (lewobrzeż-

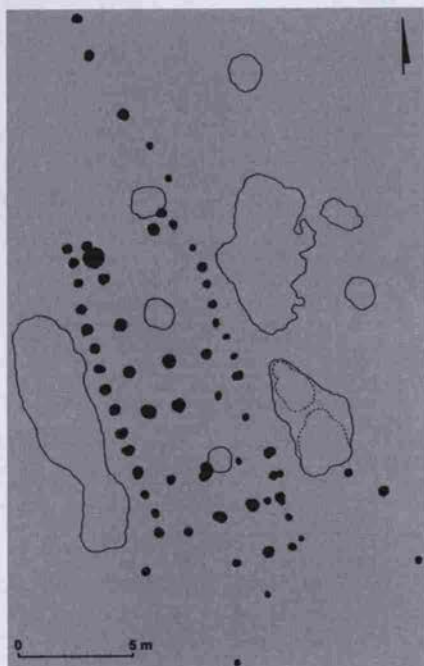
nego dopływu Raby). Zajmuje kulminację oraz górną część południowych, a także północnych stoków tej formy terenowej (ryc. 1). Łagodne nachylenie zboczy ku południowi oraz ku północy sprawia, że jest to teren bardzo korzystny dla osadnictwa pradziejowego. Obecnie obszar ten zajmują pola orne. Warstwa humusu ma całej powierzchni stanowiska posiadają małą miąższość — około 25–30 cm. Poniżej niej, na kulminacji wzgórza oraz w obrębie wyższych partii stoków, w wielu miejscach obecne są nawarstwienia niecek zastoiskowych, wypełnionych sedymencie czarno-brązowym. Są to obiekty typowe dla obszaru wyżyn lessowych. W obrębie części niecek natrafiono na jamy archeologiczne. Niekiedy można było stwierdzić, że obiekty te były wkopane w ich wypełnisko. Na tej podstawie należy założyć, że większość z niecek zastoiskowych wypełniła się już w okresie poprzedzającym najstarsze osadnictwo pradziejowe (wczesnoneolityczne) na omawianym stanowisku. Musiało to mieć miejsce w okresie późnoplejstocenijskim, przed długotrwałym zalesieniem terenu we wczesnym holocenie. W obrębie warstw niecek zastoiskowych wypełniska jam archeologicznych są bardzo słabo czytelne. Natomiast na tle żółtego lessu całcowego zarysy obiektów są wyraźne i łatwe do precyzyjnego wyznaczenia.

Najliczniejsza grupa znalezisk jest związana z kulturą ceramiki wstęgowej rytej. Do chwili obecnej rozpoznano materiały należące wyłącznie do fazy późnej tej kultury (żelazowskiej). Były one obecne w zachodniej oraz we wschodniej części stanowiska, zajmując przede wszystkim część wierzchowinową oraz początek północnego skłonu wzgórza. Odkryto pozostałości przynajmniej 11 domów kultury ceramiki wstęgowej rytej. Ślady konstrukcji naziemnych, widoczne poprzez układy dołków posłupowych oraz jam budowlanych, są z reguły niekompletne. Spowodowane jest to stopniem erozji, utrudniającym wyróżnienie słabo rysujących się części spągowych dołków posłupowych.

Ryc. 3. Targowisko, gm. Kłaj, stan. 16. Fragment stanowiska ze śladami budowli naziemnych kultury ceramiki wstęgowej rytej. Rys. E. Włodarczak

Część z nich została już prawdopodobnie zupełnie zniszczona przez intensywną działalność rolniczą, uaktywniającą procesy spływowe. Największe nagromadzenie znalezisk kultury ceramiki wstęgowej rytej odkryto w zachodniej części stanowiska (ryc. 3). Obecne są tu ślady 9 domów, zorientowanych wzdłuż osi NNW–SSE. Plany poszczegół-

Ryc. 4. Targowisko, gm. Kłaj, stan. 16. Kompleks obiektów kultury ceramiki wstęgowej rytej (faza żelazowska). Obiekty wypełnione kolorem czarnym — dolki postupowe. W prezentowanej części stanowiska nie odkryto znalezisk związanych z osadnictwem innych kultur. Rys. A. Kosik

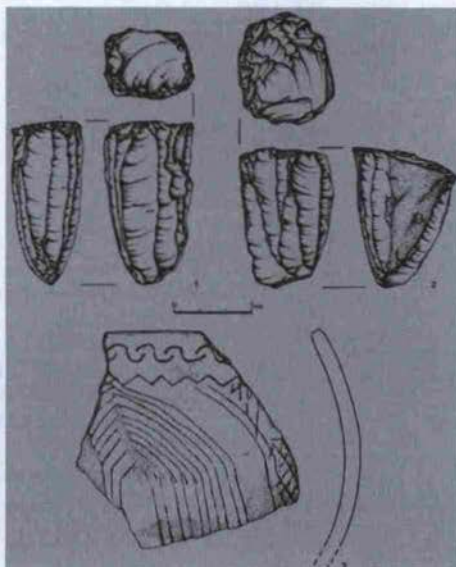
nych budowli nigdy nie tworzą ze sobą układów stratygraficznych. Jednak nagromadzenie na stosunkowo małym obszarze wielu konstrukcji nakazuje sądzić, że obiekty te muszą być zróżnicowane czasowo. Wydaje się, że uzyskany czytelny układ planigraficzny pozwoli w przyszłości na przeprowadzenie interesujących studiów chronologicznych, bazujących na porównaniach materiału ceramicznego z poszczególnych domostw. Wyszczególnienie podfaz w obrębie fazy żelazowskiej kultury ceramiki wstęgowej rytej będzie w tym przypadku możliwe. Już obecnie zwraca uwagę obecność materiałów związanych zarówno z wczesnymi stadiami fazy żelazowskiej, jak i z późniejszą podfazą IIb. Odkryte budowle naziemne KCWR należą do konstrukcji o średnich rozmiarach. Jakkolwiek w większości przypadków rekonstrukcja ich wielkości nie jest do końca możliwa, to można stwierdzić, że ich długość nie przekraczała nigdy 20 metrów. Stosunkowo najlepiej zachowana budowla — obiekt 1115 — posiadała rozmiary: około 16 x 6 metrów (ryc. 4 i 9*).

W części jam budowlanych odkryto bogaty materiał ceramiczny, a w tym także ceramikę importowaną z obszaru Kotliny Karpackiej (ryc. 5: 3). Tą ostatnią można wiązać zarówno z kulturą bukowogórską, jak i z innymi ośrodkami kulturowymi z tamtego regionu (np. z grupą Szakalhat?). Odkryto również kilkadziesiąt wyrobów obsydianowych, a w tym regularne, stożkowate rdzenie wiórowe (ryc. 5: 1–2) oraz narzędzia (drapacze, półtylczaki).

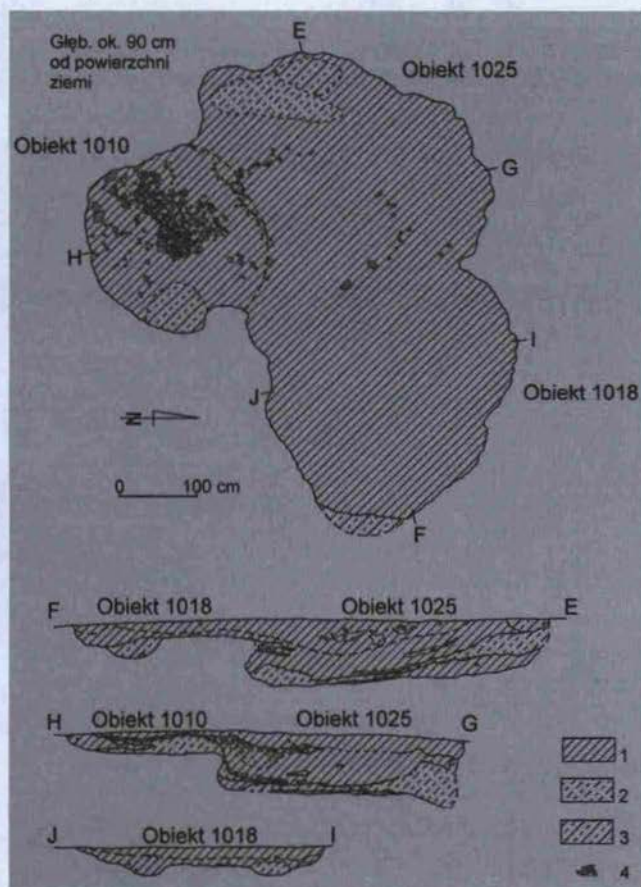
Oprócz jam budowlanych — typowych dla osad kultury ceramiki wstęgowej rytej — odkryto także obiekty ziemne o innym przeznaczeniu. Były to m.in. konstrukcje paleniskowe oraz jamy o regularnym zarysie prostokątnym. Niewykluczone, że te ostatnie są grobami, za czym przemawia także ich orientacja (W–E).

Dwa kompleksy jam kultury malickiej odkryto w centralnej części stanowiska. W strefie występowania znalezisk tej kultury nie natrafiono — jak dotychczas — na obiekty kultury ceramiki wstęgowej rytej. Ułatwia to śledzenie układów przestrzennych i rekonstrukcję stref funkcjonalnych osady kultury malickiej. W chwili obecnej jest to jednak teren przebadany w niewielkim stopniu. Dotychczas nie odkryto tu śla-

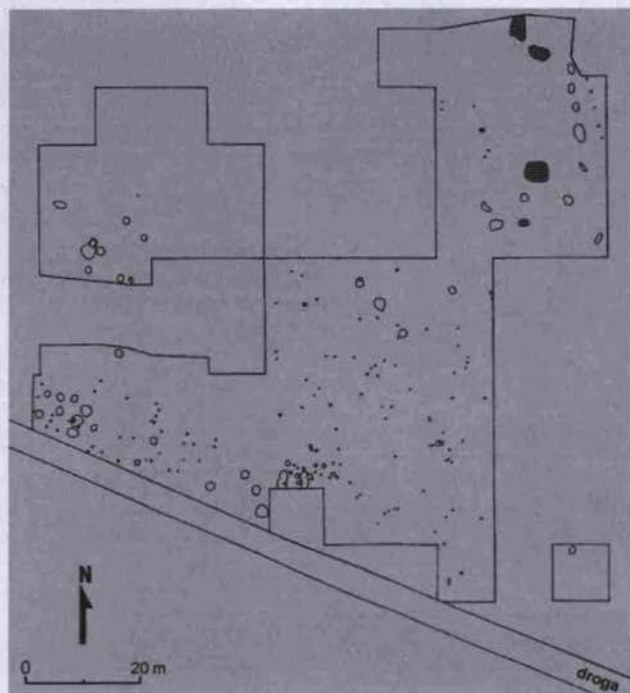
* Ryciny 9–12 znajdują się na s. 353–354 kolorowej wkładki.

Ryc. 5. Targowisko, gm. Kłaj, stan. 16. Ceramika kultury bukowogórskiej (3) oraz rdzenie z obsydianu (1–2).
Rys. A. Kosik

Ryc. 6. Targowisko, stan. 16. Kompleks jam 1025, 1110 i 1018 (kultura malicka).
1 — ziemia ciemna, szarobrazowa; 2 — ziemia żółta, z przewagą lessu całcowego; 3 — ziemia żółta, z wyraźną domieszką sedymentu ciemnego, szarobrazowego; 4 — grudki polepy.
Rys. E. Włodarczak

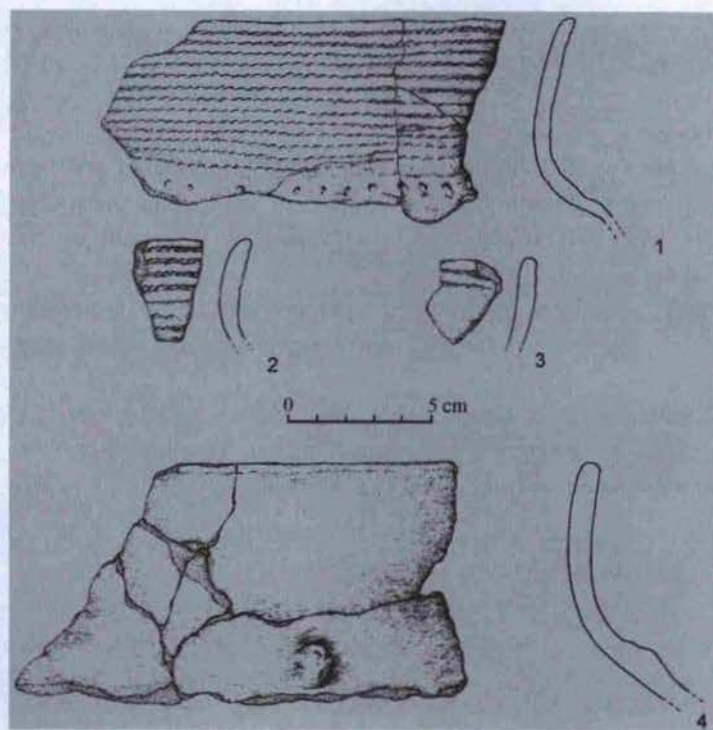

Ryc. 7. Targowisko, gm. Kłaj
stan. 16. Fragment stanowiska
z obiektami kultury
mierzanowickiej (zachodnia
część wykopu).
Na północno-wschodnim
skraju przebadanego terenu
widoczne również obiekty
wczesnośredniowieczne
(zakratkowane).
Rys. E. Włodarczak

dów zabudowy naziemnej. Szczególnie interesujący kompleks tworzą obiekty 1025, 1033, 1034, 1110, 1117 i 1118 (ryc. 6 i 10). W części górnej rysował się on jako rozległe koliste zaciemnienie o średnicy ok. 7 metrów. Na niższych głębokościach można było wyróżnić wyraźne zarysy poszczególnych obiektów, a w tym 3 dużych, w przybliżeniu kolistych jam (obiekty 1025, 1110 i 1118). W zlokalizowanym w południowej części kompleksu obiekcie 1110 odkryto spore ilości polepy oraz grudy przepalanej ziemi. Była to konstrukcja o charakterze piecowym. Jamy 1025 i 1118 posiadały warstwowane wypełnienia, z poziomami zawierającymi spore ilości polepy i węgli drzewnych. W obiektach tych odkryto bardzo liczne fragmenty ceramiki (a w tym fragmenty cienkościennych naczyń zdobionych ornamentem nakłuwanym) oraz zabytki krzemienne. Materiał ten może być datowany na fazę klasyczną (I) rozwoju kultury malickiej.

We wschodniej części stanowiska, na południowym skraju obecnie przebadanego terenu, zlokalizowanych jest kilka jam (z zachowanymi jedynie częściami spagowymi), zawierających materiał ceramiczny związany z grupą wyciąsko-złotnicką. Odkrycie pierwszych pewnych obiektów tej grupy kulturowej na obszarze położonym na wschód od Wisły ma duże znaczenie dla rekonstrukcji procesów kulturowych zachodzących w środkowym neolicie Małopolski.

Na obiekty kultury mierzanowickiej natrafiono w północnej, a przede wszystkim we wschodniej części stanowiska (ryc. 7 i 11). Najbardziej typową formą znalezisk związaną z tym okresem są głębokie (do 2 metrów), regularne, koliste lub owalne jamy (ryc. 11). Pod względem cech nawarstwień, a także kształtu i sposobu wydzielania się

Ryc. 8. Targowisko,
gm. Klaj, stan. 16.
Ceramika grupy
pleszowskiej kultury
mierzanowickiej.
Rys. A. Kosik

granic, obiekty te różnią się wyraźnie od jam związanych z osadnictwem kultur neolitycznych. W przekroju pionowym posiadają one kształt trapezowaty lub prostokątny. Ich wypełniska są niemal zawsze wyraźnie warstwowane. W obiektach tych odkryto nieliczny i bardzo zniszczony materiał ceramiczny. W jamach 2079 i 2080 znaleziono części wylewowe naczyń zdobionych ornamentem sznurowym — w sposób analogiczny dla zabytków grupy pleszowskiej kultury mierzanowickiej (ryc. 8: 1–3). Obecne są również fragmenty ceramiki ze zdobieniami plastycznymi (ryc. 8: 4), a także z odciskami tekstylnymi. Materiały z innych jam zlokalizowanych we wschodniej strefie stanowiska mogą być również łączone z grupą pleszowską. Natomiast w słabo rozpoznanej jeszcze części północnej stanowiska odkryto kilka obiektów kultury mierzanowickiej, które, być może, należy wiązać z grupą giebułtowską. Były to również koliste jamy, trapezowate w przekroju pionowym (obiekty 1135 i 1139). W części wschodniej stanowiska, oprócz omawianych powyżej jam, odkryto także wiele dołków poszupowych, które wiążą się prawdopodobnie również z osadnictwem kultury mierzanowickiej. Dołki te nie tworzą czytelnych układów planigraficznych, pozwalających na wyróżnienie budowli naziemnych.

We wschodniej części stanowiska zlokalizowane są również obiekty datowane na okres wczesnego średniowiecza. Interesującym odkryciem było natrafienie na dwa groby z tego okresu (obiekty 2008/2146 i 2011). Były to jamy owalne w rzucie poziomym i nieckowate w przekroju pionowym (ryc. 12). W ich wypełnisku odkryto słabo

zachowane fragmenty przepalonych kości ludzkich, a także fragmenty małych naczyń garnkowych, ręcznie lepionych, obtaczanych w częściach przydennych i przywylewowych. Krawędzie wylewów tych naczyń były wyodrębnione i poziomo ścięte. Jest to ceramika typowa dla stanowisk grobowych¹. Na podstawie jej charakterystyki obiekty z Targowiska można datować na VIII lub przełom VIII i IX wieku naszej ery. W bezpośrednim sąsiedztwie grobów odkryto obiekt ziemiankowy, regularnie prostokątny w rzucie poziomym (obiekt 2004). W jego wypełniku znaleziono fragmenty naczyń glinianych, prawdopodobnie z IX lub X wieku n.e.

Oprócz opisanych powyżej stadiów osadniczych na stanowisku 16 w Targowisku odkryto również pojedyncze fragmenty ceramiki z okresu rzymskiego oraz ślady osadnictwa nowożytnego.

Całość materiału pozyskanego ze stanowiska 16 w Targowisku stanowi już obecnie zbiór pozwalający na wykonanie szeregu bardzo cennych analiz. Niewątpliwie problematyka zostanie jeszcze wzbogacona w trakcie badań, które mają miejsce także w chwili obecnej.

Bibliografia

Czekaj-Zastawny A., Drobniewicz B., Jarosz P., Kadrow S., Kozłowski J. K., Machowski W., Mianowska I., Naglik R., Rodak J.

- 2003 *Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych przeprowadzonych w 2000 roku na stanowiskach na trasie projektowanej autostrady A-4 w woj. małopolskim*, [w:] Raport 2000. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za rok 2000, Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, s. 282–308.

¹ Przy opisie materiałów średniowiecznych opieram się na wynikach analiz mgr. Bartłomieja Sz. Szmoniewskiego (Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Oddział w Krakowie).